

9.

Laikraščius paštan atveždavo priešpiet. Tėvas stengdavosi pasiimti nevēluodamas ir tuoj sėsdavo skaityti. Skaitydavo ilgai: perversdavo, žiūrinedamas pavadinimus, paskaitydavo, ką įdomesnio radęs, o paskui įbesdavo nosį į tai, ką reikėjo perskaityti ištiesai. Dažnai tai būdavo didieji pirmam puslapy prasidedantys straipsniai – vadų pranešimai, partijos nutarimai, TASS ar ELTOS pranešimai, šie – trumpesni. Tomas ne kartą stebėjosi tėvo kantrybe įveikti tokias paklodes ir visiškai pritarė motinos požiūriui, kad prie laikraščio praleistas laikas – prarastas laikas. O kadangi tai paprastai buvo pietų ar popiečio metas, motinos priekaištams dėl nevertyto šieno ar nesustatytų miežių pritarė ir Tomas: kai tėvas pernelyg įsigilindavo, vasarųjų rišti, vartyti, pakelti tekdavo jam. Apie šieną ir kalbėt nėra ką – Tomas ir pradalgės daužė, ir vartė, ir grėbė, ir krovė į kauges dažniau nei kuris kitas. Dėl šieno jis per daug ir nebuvo linkęs burbėti, bet miežiai, avižos, ir – dar blogiau – mišinys buvo ne jo darbas. Tėvas laikraštį numesdavo tik debesims kylant.

Tomas laikraščius pavartydavo. Partiniai pranešimai nedomino: su jo gyvenimu jie neturėjo nieko bendro. Kas kita – apybraižos, spausdinamos trečiam ar ketvirtam puslapy, – ten būdavo rašoma apie gyvenimą. Domino kriminalinės istorijos. Domino humoras – humoreskos, feljetonai, vienas kitas anekdotas. Bet labiausiai – apsakymai. *Tiesa* skelbdavo apsakymo konkursus, ir Tomas skaitė viską iš eilės. Kai kurie labai primindavo apybraižas, kai kurie buvo labai naivūs, dažnas – bjauriai saldus, bet kažkas vis tiek traukė. Gražus buvo pats nugludintas kalbėjimas. Pasakojimas raštu. Kartais galvodavo: parašyčiau geriau.

Sykį perskaitė apsakymą, kuris nebuvo panašus į apsakymą, greičiau – į padavimą. O jis dar nuo anos slidžių išvykos nešiojosi vieną giliai įstrigusią mintį. Tie užžėlusiuose kapuose gulintys žmonės juk irgi gyveno, kažko tikėdamiesi, kažko siekdami – o dabar viską liudija tik sulūžę kryžiai ir samanom apžėlę antkapiai? Kaip sužinoti, ką mąstė, ko tikėjosi, ko ilgėjosi šita Batler? Kas ji – vokietė, lenkė, žydė? Ar lietuvė, ištėkėjusi už kažkokio nelietuvio? Graži ji buvo ar pasibaisėtina, protinga ar įnoringa? Kaip sakė Maironis: *Aš norėčiau prikelti nors vieną senelį iš kapų milžinų...* Prikelk nors artimesnius laikus, nors ne tokius garbingus senolius!

Užsibarikadavęs savo kampe prie stalo, galvojo: nuo ko pradėti? Ką norėtum tu pasakyti? Gal tiesiog parašyti ką nors *Tiesos* konkursui?

Taip ir neapsisprendęs, ką daro, jis pradėjo nuo kapinių pušų aprašymo. Pribraukė pusę lapo. Pagaliau žodžiai sugulė. Perskaitė ir dar kartą ir pajuto, kad žodžiai kažką daro patys – veikia jį, tarsi kalbasi. Keistai malonus jausmas, niekada iki šiol nepatirtas: bendrauti su savo paties žodžiais kaip su kažkuo kitu! Labiausiai patiko sakinys *pušys ošė gūdžiai ir ilgesingai*. Iš kur iškasė tą *ilgesingai*, nežinojo, bet matė, kad jis čia tinka, nes *gūdžiai*, kuris nusakė visą kapinių dvasią, buvo kažkoks žemas, o *ilgesingai* tą gūdumą kėlė ir nešė tolyn. To ir reikėjo: tuose toliuose buvo praėję laikai su jo Monika Batler, mergautine pavarde Butautaitė, jauna 1863 metų sukilimo pulkininko žmona, palaidota čia netrukus po vyro egzekucijos. Tai buvo svarbiausia. Visa kita galėjo būti ir taip, ir kitaip. O kad ji buvo jauna iš sielvarto mirusi sukilėlių vado našlė – nebūti negalėjo, nes taip jau buvo, ir buvo ne kartą.

15.

– Vėl kloja šaligatvius, – pasakė vieną dieną iš miestelio grįžęs tėvas. Tomas nesusidomėjo. Po kelių dienų dviračiu nuvažiavęs į paštą išsižiojo: visas senasis *trotuaras*, jau seniai virtęs skylių ir sūpuoklių kombinacija, buvo suremontuotas – vietom sulopytas, vietom paklotas baltai. Kad ji yra, valdžia rodė labai akivaizdžiai.

Tomas paėjęs šaligatviu, varydamas dviratį ir pasilinguodamas. Viena kita lenta spyruokliavo. Viena, prastai prikalta, vėl buvo atitrūkus nuo skersinio. Ir vis tik eiti buvo malonu. Ar prie to nebus prisidėję jo rašiniai? Abejoto taip galint būti, nors širdies gilumoje vylėsi, o iš tos vilties ir abejonės vijosi keista šeimnininko jausena. Lyg migla pievoje po kaitros.

Prie pašto sutiko muzikos mokytoją.

– Ką vasarą veiki? – pasiteiravo.

– Nieko, – atsakė Tomas.

– Kaip – nieko? – mokytojas vos netreptelėjo. – Jaunas žmogus turi dirbti. Dirbti kasdien, nuolatos, pastoviai!

– Tuoj bus praktika kolūky, – pasakė Tomas.

– Praktika! Kolūky! Kokia čia praktika! Jus išnaudoja, o jūs džiaugiatės?!

– Mes nesidžiaugiam, – ramiai atsakė Tomas. – Mes mokomės sukčiauti.

Atsakymas mokytojui patiko. Jis nusijuokė, apsižvalgė šypsodamasis, o paskui paslaptinai tarė:

– Užėik pas mane. Pakalbėsim.

– Kada?

– Tuoj pat. Aš jau einu namo.

Laiškų nebuvo. Žinojo, kad bus atsakyta, ką *Tiesa* mano

apie du naujus jo apsakymus, bet tiesos mechanizmuose, matyt, kažkas strigo – visą mėnesį nebuvo jokio ženkle, jokios žinios.

Mokytojas gyveno į pievas išeinančioj gatvelėj. Prie laiptelių žydėjo nasturtos, palei langus stiepėsi piliarožės. Gėlėms čia patiko, bet darželis buvo niekaip neaprėmintas, o palei lietvamzdį augo dvi didelės balandos.

Kambarys pustamsis, prie lango – stalas, o sienos apstatytos knygų lentynom. Po tamsios priemenės čia atrodė visai šviesu, bet pabuvus ilgiau kampai ėmė trauktis šešėliais.

Mokytojas priemenėj plovėsi rankas.

– Sėskis. Arba pasidairyk knygų.

Knygų čia buvo virtinės. Ir kokių! Romanai smėlio spalvos viršeliais, *Sakalo* leisti vertimai su negirdėtų rašytojų pavardėm, stori Leono Karsavino *Europos kultūros istorijos* tomai, Adomo Jakšto, Stasio Šalkauskio, Antano Maceinos knygos. Smulkesnių tik pavadinimai mirgėjo, viską užgožė viršeliai – Tomas ėmė vieną po kitos, jausdamas save kažkur atitolstant, tarsį knygos jį trauktų iš šio pasaulio į kitą.

Didelė graži knyga, tikras albumas, kuris taip ir vadinosi – *Lietuvos albumas*, Tomą pražiodė: Smetona, ministrai, visi aprėminti ornamentais – kažkas neįtikima.

– Patinka?

– Ne tas žodis.

– Tai koks? Koks tavo žodis?

– Pasaka, – atsakė Tomas.

– Pasaka. Gerai sakai – pasaka. Buvo gyvenimas – nebėr gyvenimo. Viena, Berlynas, Paryžius. Londonas. Geriausios salės, žymiausi muzikantai. Dabar matai, kur – po kvailos kultūrnamos mergos kojom. Ji mane piemeniu laiko.

Mokytojas vėl susinervino. Tomas labai nenorėjo, kad viskas išvirstų eiliniu jo pasiskeryčiojimu, ypač čia, jo namuose.

– O Vienoj, Berlyne – ką? Gastroliavot?

– Gastroliavau? Taip, gastroliavom.

Jis nutilo tarsi smuktelėjęs į duobę. Žiūrėjo pro langą. Paskui staiga nuo lentynos griebė smuiko futliarą ir atidarė. Tokio iškilaus, tauriai spindinčio instrumento Tomas nebuvo matęs. Ir dar iš taip arti.

– Natas skaityti moki?

Kur jau ten, pasakė sau Tomas.

– Parodysiu... Tu turi mokytis. Išmoksi smuiku – būsi muzikaliai raštingas. Paklausyk.

Buvo keista matyti mokytoją su smuiku. Jo kumpa nosis beveik lietė kaštoninį instrumentą, lūpos išsikreivino, pats jis buvo panašus į tirpstantį besmegenį.

O kambarys skambėjo, virpėdamas kiekvienu daiktu, atsiliepiančiu į šauksmą, sklidusį iš instrumento.

Tomas paskui nenorėjo prisiminti, kokius garsus leido jis, braukdamas stryku, iš susijaudinimo kliudydamas ir dvi, ir tris stygas, bet malonų instrumento stangrumą jautė ir sapne. Tai buvo ne smuikas, o kažkas daugiau. Neabejojo, kad išmoks juo griežti taip, kaip tas keistasis mokytojas – susijungdamas su instrumentu iš jo sklindančiame garse.

Dabar Tomas kas pavakarę traukė į mokytojo butą. Šis kantriai rodė, kaip ieškoti gryno garso, natas laikant ženklais, nuorodom, gal tik užuominom garsui, kuris, sakė jis, turi eiti iš vidaus, iš muzikinės klausos. Ką tais garsais nori pasakyti, aiškino mokytojas, ir kaip tai padaryti – sužinosi vėliau.

Taip atėjo metas gamybinei praktikai kolūky. Mokytoją tai vėl smarkiai sunervino.